

Studium

A pak tu je ten termín: studovat (minulost). Musíme si položit otázku, jak lze studovat něco, co (už) není. (Novikov ovšem docela pozoruhodně připouští i studium budoucnosti, které se ovšem podle něho „principiálně liší od studia minulosti“ – tamtéž.) Původně znamená latinské slovo studium tolik, co snahu, úsilí, dokonce jakousi zaujatost (ideál nezaujatého poznání byl formulován požadavkem „sine ira et studio“, tj. bez negativní, ale i bez pozitivní zaujatosti, tedy z pozice nazaujatého pozorovatele). Pokud trváme na tomto starém významu, je všechno v pořádku. Ale my žijeme v době, kdy se teprve začíná bortit a rozpadat pozitivistická myšlenka „konstatování faktů“, jež bylo jediné vědecky legitimním studijním postupem. Kořeny tohoto pozitivismu nejsou teprve u Comta (a Milla atd.), nýbrž už u starých řeckých myslitelů (srv. např. Patočkovu předválečnou práci o významu Rádlova pojetí pravdy pro jeho polemiku s pozitivismem). V tomto pozitivistickém smyslu je minulost (stejně jako budoucnost) něčím, co prostě „není“ – a k tomu, co *není* (tj. není právě teď a zde před námi „přítomno“), nemáme a nemůžeme mít „bezprostřední“ přístup. (Anglosaský empirismus nese toto pojmenování neprávem, neboť pronikavě redukuje své chápání „zkušenosti“ právě důrazem na „bezprostřednost“ jejích zdrojů.) Přehnaný, někdy dokonce až absurdně přehnaný důraz na „přítomnost“ (vzpomeňme třeba na Parmenida a jeho školu jako na extrém, v němž „skutečně jsoucí“ bylo chápáno jako absolutně prezentní, tj. zcela zbavené minulosti i budoucnosti) je – a už tehdy ve starém Řecku byl – chápán jako intelektuální nahlédnutí, které nemůže být zpochybněno ani relativizováno nějakou „zkušeností“, zejména nikoliv smyslovou. Vliv tohoto „intelektuálního nahlédnutí“ na celou evropskou myšlenkovou tradici byl však fatální, i když celé dosavadní dějiny filosofie (nebo přinejmenším jejich naprosto, až drtivě převážná část) představují vždy nově podnikané pokusy o spojení a pokud možno sladění nehybné věčnosti s proměnlivostí, o které svědčí všechny naše zkušenosti. Augustin, který byl hluboce ovlivněn nejen platonismem, ale také hebrejskou myšlenkovou tradicí (i když neuměl ani řecky, ani hebrejsky), měl pro rozpory v myšlení citlivou vnímavost, jak je např. zřejmé z jeho úvah o čase, z nichž je především citována jeho reflektovaná neschopnost říci, co to je čas.

(Praha, 010423-2.)